

FİLİBE TÜRKLERİNİN SESİ HAMİYET GAZETESİ
(R. 1312–1313/M. 1896–1897)

THE VOICE OF FILIBE TURKS HAMİYET

NEWSPAPER (R.1312–1313/M. 1896–1897)

ГОЛОС ФИЛИБИЙСКИХ ТУРКОВ – ГАЗЕТА “ХАМИЕТ”
(МУС.КАЛ. 1312-1313; ХР.КАЛ. 1896-1897)

Sezgin TOPAL*

ÖZET

Filibe’de, 25 Kasım 1896 tarihinde Stara Planina Basımevi’nde basılarak yayın hayatına başlayan Hamiyet Gazetesi’nin, 11 Ekim 1897 tarihine kadar 95 sayı yayınlanmış olduğu görülmektedir. Her bir nüshası 4 sayfadan oluşan gazete, düzenli bir yayın gerçekleştirilmemesiyle beraber 17. sayıya kadar haftada iki kez, 17. sayıdan itibaren ise haftada üç kez yayınlandığı anlaşılmaktadır. Gazete, Osmanlı Devleti’ne karşı Avrupa Devletlerinin izlemiş olduğu politikayı ve Balkanlardaki siyasî çözümler ile Osmanlı Devleti’nin Balkan Devletleri ile olan ilişkilerini içermektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin eğitim faaliyetleri hakkında da bilgiler vermektedir.

Bu çalışmada Balkan Türklüğünün kültürel hayatında büyük katkısı bulunan Hamiyet Gazetesi tanıtılarak, içeriği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filibe, Hamiyet gazetesi, Balkanlar.

ABSTRACT

It is seen that 95 editions of Hamiyet Newspaper which started its publication life in Stara Planina Printing House in Plovdiv on 25th of November, 1896 were published until 11th of October, 1897. Each copy of the newspaper was 4 pages. However it wasn’t published regularly, it was published two times until 17th edition and from 17th edition it was published three times in a week. The newspaper included the policy which European Countries monitored against Ottoman Empire and the relations between Balkan Countries with dissolutions in Balkans. Besides it gives information about the education activities of Ottoman Empire. In this study, the content of Hamiyet Newspaper which played an important role in cultural life of Balkan Turks is dealt.

Key Words: Plovdiv, Hamiyet newspaper, Balkans.

---

* Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, sezgi_topal@hotmail.com

РЕЗЮМЕ

В Филибии с 25 ноября 1896 года по 11 октября 1897 выходила в свет газета “Хамиет”. Была напечатана всего 95 экземпляров. Каждый номер состоит из четырёх страниц. Газета до 17-го номера выходила два раза в неделю, а после 17-го номера три раза в неделю.

В нём рассматривается политика европейских государств в отношении Османского государства и османско-балканские отношения. Кроме этого, газета содержит информацию о системе образования Османского государства.

В статье рассматривается содержание данной газеты и вопросы его культурного воздействия среди балканских турков.

Ключевые слова: Филибе, газета “Хамиет”, балканы.

GİRİŞ

XVI. yüzyılda duraklama dönemine giren, XVII. yüzyıldan itibaren toprak kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılda dağılma sürecine girmiştir. Balkan milletleri Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımının etkisi ile bağımsızlık hareketlerine başlamıştır. Sırbistan'ın başlattığı ilk kıpırdanma, Yunan bağımsızlığı ile nihayete ermiştir. Yunan bağımsızlığı, diğer Balkan milletlerine örnek teşkil etmiştir. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni Balkan milletleri ve özellikle Rusya ile siyasî ve kültürel açıdan yıkıma sebep olacak mücadelelere sürüklemiştir. Yapılan mücadeleler, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki nüfusunu alt üst etmiştir. Siyasî ve kültürel açıdan haksızlıklara maruz kalan halk ise göçe zorlanmıştır.

1877- 78 (93 Harbi) Osmanlı Rus savaşı, siyasî hayatta olduğu kadar eğitim hayatında da olumsuz etkisini göstermiştir. Türk okulların, camilerin ve medreselerin gelir kaynağı olan vakıfların gasp edilmiş olması nedeniyle bu tarihten sonra eğitim hayatında büyük bir düşüş görülmüştür. Ayrıca savaş esnasında Türklerin mektep ve medrese binalarının büyük bir kısmı yıkılmış ve yakılıp yok edilmiştir¹. Aynı zamanda savaşın ardından bilgili kişiler göç etmiş geriye kendini savunamayanlar kalmıştır. Burada zor şartlarda yaşamak zorunda kalan kişiler kendi seslerini duyurmak amacıyla eğitim ve basına yönelmişlerdir. Bunun sonucunda eğitim ve basın alanında çalışmalar başlamıştır.

Bulgaristan, Prenslik döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bulunmaktaydı. Bu dönemde çok sayıda gazete çıktığı görülmektedir². Balkanlarda kültürel hayatın gelişmesinde, millî kuvvetin ve benliğin güçlenmesinde pek çok hizmette bulunan gazetelerden birisi de Filibe Türklerinin yayın organı olan Hamiyet Gazetesi'dir.

I. Hamiyet Gazetesi

25 Kasım 1896 (13 Teşrin-i Sâni 1312) tarihinde Filibe'de, Stara Planina Basımevi'nde “İfade-i Meram” (bkz. Ek: 1) başlığı ile yayın hayatına başlayan *Hamiyet* Gazetesi, 11 Ekim 1897 (29 Eylül 1313) tarihine kadar 95 sayı³ yayınlanmıştır. Yönetici ve yazarı Ebu Mukbil Kemal Bey, sorumlu müdürü N. Yanolov, imtiyaz sahibi ise İsmail Kemal Bey'dir⁴. Gazetenin, 50–61. sayılar arasında Eyüb Sabri'nin, 61. sayıdan itibaren de Ebuzziyâ Sami'nin sorumluluğunda çıkmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Gazete haftanın her günü çıkmasına rağmen düzenli bir yayın gerçekleştirememiştir (Bkz. Tablo1).

Yayınlandığı ilk günden kapandığı güne kadar gazetenin idarehanesinin değişmediği görülmektedir. Nitekim gazetenin sol üst köşesinde “*idarehanemiz Filibe’de piyasa mevkiinde daire-i mahsusadır*” ibaresi yer almaktadır⁵. Gazetenin dağıtım yerinin ise değiştiği görülmektedir. Buna göre gazetenin dağıtım yeri ilk olarak -4. sayıya kadar- Der-saâdette Sirkeci’de İzmir Hoteli Müdürü Ahmet Efendi Şubesi, daha sonra ise, Bâb-ı Âli Caddesi’nde Musavver Malumat Kütüphanesi (9.Sayı), Der-saâdette Bâb-ı Âli Caddesi’nde 52 numaralı Musavver Malûmat Kütüphanesi (12.), Der-saâdette Bâb-ı Âli Caddesi’nde 50 numaralı Musavver Malûmat Kütüphanesi (17.-50.), Der-saâdette Bâb-ı Âli Caddesi’nde 32 numaralı Rauf Bey Kütüphanesi (55. -85.) ve Der-saâdette Bâb-ı Âli Caddesi’nde 40 numaralı “Şems” Kütüphanesi (88.-95.) dir (Bkz. Tablo 2).

Gazete, biçimsel olarak incelendiğinde, “*Hamiyet*” logosunun sağ üst köşesinde senelik ve altı aylık abone ücreti yer almaktadır. Nüsha ücreti olarak da, İstanbul’da nüshası 30 para, Bulgaristan’da ise 10 santim⁶ olduğu belirtilmektedir⁷. Ancak 12. sayısından itibaren gazete ücretinde artışa gidilerek İstanbul’da nüshası 40 para, Bulgaristan’da ise 20 santim olarak tespit edilmiştir⁸.

Sol üst köşede ise gazetenin idarehanesinin yeri ve “mesleğe uygun eserlerin gazetede yayınlanabileceği” ifade edilmektedir. Gazetenin her bir nüshası 4 sayfadan oluşmakta ve gazetede yer alan yazılar birbirinden ayrı dört sütun halinde verilmektedir. 9. sayısından itibaren gazete sütunların ın yukarıdan aşağıya kalın çizgilerle ayrılmış olduğu gözlenmektedir. Birbirinden farklı konular sembollerle ayrılmaktadır. Gazetede 61. sayıdan itibaren yer almaya başlayan edebî eserlerin ise 2. ve 3. sayfanın alt kısımlarında yatay bir şekilde kalın çizgiyle ayrıldığı ve dört kısa sütun halinde verildiği görülmektedir. Gazetede, yayımlandığı 1896–1897 yılları arasında, resim ve fotoğraf gibi hiçbir görsele yer verilmediği ise dikkati çekmektedir.

Gazetede yer alan konu başlıklarına baktığımızda Dâhili haberlere daha geniş yer verilmiştir. İkinci sırayı Şüûnât yani hadiseler başlığı almış , gazetede yine önemli sayıda Siyasî haberler kaplamıştır. Daha sonra gelen haberler harici haberlerdir. Gazete ilanlara da yer vermiştir (Bkz. Tablo 3).

Gazetenin yazar kadrosuna bakıldığında, gazetenin başyazarı Ebu Mukbil Kemal Bey ve imtiyaz sahibi İsmail Kemal Beyin isimlerinin geçtiği görülmektedir. 50–61. sayıya kadar müdür ve yazarı Eyüb Sabri, 61. sayıdan itibaren ise Ebuzziyâ Sami’nin yazıları yer almaktadır. Gazetede yer alan diğer yazıların Rusya’da Moskova, Bulgaristan’da Varna, Yenişehir, Vidin, Sırbistan’da Kosova ve Osmanlı topraklarında Girit, İstanbul vs. şehirlerde bulunan isimleri verilmeyen muhabirler vasıtasıyla ulaştığı görülmektedir. Söz konusu muhabirlerden gelen haberler, örneğin “*İstanbul’dan Aldığımız Mektupta*”⁹ şeklinde belirtilmektedir. Fakat Nazif Serverî imzalı “*Hayret Ender Hayret*” başlıklı yazı ile Abdullah adlı bir kişinin “*Aına Gazetelerinin İ fâdâtı*” başlıklı yazıları görülmektedir. Okuyuculardan gelen mektuplarda da okuyucu isimlerinin geçmediği, bunun yerine “*İstanbullu Bir İhtiyar*”¹⁰ ibaresi kullanılmaktadır. Yine bir okuyucudan gelen mektuptan bahsedilmektedir ki, bu kişinin ismi de “*Siyah Bir Derviş*” olarak geçmektedir¹¹. Gazetede yer alan başka bir isim ise, “*Sakıb*” adlı romanı kaleme alan Vecihi Bey’dir¹².

II. Hamiyet Gazetesi'nin İçeriği

II. I. Gazetenin Siyasî Olaylara Bakışı

II. I.1. İngilizlerin Ermeni Politikasının Hamiyet Gazetesine Yansımaları

İngiltere, 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk ederek, Osmanlı Devleti'ni parçalamayı düşünmüştür. Bununla Osmanlı toprakları üzerinde millî devletler kurup, bunları İngiliz nüfuzu altına alıp, Rusların yayılmasını da durdurabilecekti. Bu düşüncesini de Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Ermeniler aracılığı ile gerçekleştirecekti. Nitekim Berlin Antlaşmasının 61. maddesi Ermeniler için ıslahat yapılmasını içeriyordu. İşte bu madde İngiltere'nin Ermeni meselesine karışmak için önemli hukukî dayanağı olmuştur¹³. Böylece Ermenilerin koruyuculuğuna soyunan İngiltere, bu davranışıyla Ermenilerin güvenini kazanmıştır. Bu güveni sarsmamak için Osmanlı Hükümeti tarafından 17 Temmuz 1879'da yapılması gereken ıslahatın yapılmadığı hususunda Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmiştir¹⁴.

Hamiyet gazetesinde Ermenilerin İngiliz hükümetinden cesaret alarak ıslahat yapılması konusunda Osmanlı Hükümeti'ne karşı huzursuzluklar çıkardıkları görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak *Hamiyet* gazetesinin 17 Mart tarihli *Tan* gazetesinde yer alan habere yer vermesi önemlidir: “*Ermeni İhtilal Komiteleri'nin, Bâb-ı Âli'nin söz verdiği ıslahatın henüz icraata geçmediği için tekrar fenalık çıkaracaklarının Ermeni Patrikhanesi'ne bildirdiği*” yer almıştır¹⁵ (Bkz. Ek: 2).

İstanbul'dan *Tan* gazetesine yazılan bir mektubun *Hamiyet* gazetesine bildirildiği üzere, Zeytun'da¹⁶ bulunan Hamidiye süvarileri ile Ermeniler arasında olayların yaşandığı, hatta benzer olayların Ayıntab'da¹⁷ da meydana geldiği ve bu olaylar sırasında pek çok zararın görüldüğü hususunda bilgi verilmiştir¹⁸. *Hamiyet* gazetesinde söz konusu olayların abartılı olduğunu belirtmiştir. Zeytun'da meydana gelen olayların bir iki İslâm ile Ermeni arasında yaşanan küçük olaylar olduğunu ifade etmiştir¹⁹. Bu olaylar hakkında *Hamiyet*, *Saint James Gazet* adlı bir İngiliz gazetesinin yazılarına da yer vermiştir. Buna göre, olayların dört kişi arasında gerçekleştiğini yazan gazetenin Türkler aleyhinde bu tür yazılar yazan gazeteleri de eleştirdiği anlaşılmaktadır²⁰.

Ermeni İhtilal Komiteleri'nin, bu tür faaliyetleri üzerine *Hamiyet*, Osmanlı Devleti için şu sözleri sarf etmektedir:

“*Bâb-ı Âli ıslahât- ı mev'üdeyi tamamen mevki-i icrâya koyabilmek için müsâid zaman bulamadığını eğer ki o komiteler düşünemeyecek ahvâl-i hâzırâyı takdir edemeyecek kadar beyinsizlerden ise kendi günahları yine kendi boyunlarına kaldı ki Devlet-i Osmaniye'nin ne kadar sözüne sâhib ve teb'asına sa'âdet hâlini istikmâl ve temin azminde ne derece mükibb olduğunu bilenler bu gibi neşriyatın nereden tevellüd etmiş, niçün i'tibâr edilmiş olduğunu pek kolay tefferüs ve tafattun eylerler. Ve'l-hâsıl o musibet dellâllerinin da'vetlerine Ermenilerden hiçbir ferdin icâbet etmeyeceğine bizim itimadımız ber-kemâldir*”²¹ (Bkz. Ek: 3).

Ermeni sorunu, İngiliz diplomatlarının konuşmalarında eksik etmedikleri bir konu haline gelmiştir. *Hamiyet*, “*Yeni Bir Diplomat*” başlığı ile bir İngiliz'in, Yunanistan'da yapmış olduğu konuşmasını değerlendirmiştir. Bu konuşmada, “*pek çok Ermeni'nin öldürüldüğü ve İngilizlerin buna nas il sabır ve tahammül gösterdikleri*” şeklinde sözler sarf edilmiştir. *Hamiyet*, bu kişiye karşı tepkisini, “*İşte yeni bir Gladstone*”²² yahut bir ikinci *Gladstone daha!*” şeklindeki sözleriyle dile getirmiştir²³.

II. I. II. Girit Meselesinin Hamiyet Gazetesinde Uyandırdığı Yankılar

Coğrafi konumu nedeniyle öteden beri istilacı devletlerin uğrak yeri olan Girit Adası, Yunanistan'ın da bağımsızlığını elde ettiği süreçte ardı arkası kesilmeyen ayaklanmalara sahne olmuştur.

Hamiyet, Girit meselesi ile ilgili verdiği haberlerde meselenin sorumluları olarak öncelikle Girit Hıristiyanlarını daha sonra da Girit'in ilhakı sırasında Osmanlı Devleti'ni desteklemeyen büyük devletleri göstermiştir.

Hamiyet gazetesi, yayınlanmaya başladığı yıllarda, Girit ayaklanmalarına bir çözüm bulunamamış olması ve meselenin gittikçe büyümeye başlaması nedeniyle Girit meselesine çokça yer ayırmıştır²⁴.

Girit ile ilgili haberlerinde Yunanistan'ın neden olduğu eşkıya olaylarından, Büyük devletlerin olaya müdahalesinden, Osmanlı Devleti'nin tutumundan ve nihayet Girit meselesinin neden olduğu Osmanlı-Yunan savaşından bahsetmiştir.

Hamiyet gazetesi, Girit adası üzerinde Yunanistan'ın faaliyetlerini dikkatli ve üzücü bir şekilde takip etmiştir. Yunanistan'ın Girit adasında bulunan Hıristiyanlar ı Müslümanlar aleyhine kışkırtması olayına kayıtsız kalmamıştır. Hıristiyan eş kıyalar ın sebep olduğu olaylar ı sütunlarında yer vererek, kadınların ve çocukların nasıl bir zulme uğradıkları ı, nasıl çaresiz kaldıkları uzun uzadıya dile getirilmiştir. Olayları anlatan yazıları ile bütün insanlara seslenmiştir. Bununla, kamuoyunun dikkatini bu olaylar üzerine çekmeyi hedeflemiştir²⁵.

Gazete, Yunanistan'ın Hıristiyan eşkıyaları kışkırtmasında en büyük yardımcısı olarak Etnik-i Eteryâ Cemiyeti'ni²⁶ görmüştür. Söz konusu cemiyetin faaliyetlerini eleştirmekten geri kalmayan gazete, Cemiyet'in Girit'e Yunanistan'a iltica eden muhacirler kıyafetinden eşkıya sokmaya çalıştığından da bahsetmiştir²⁷.

Yunanistan'ın, Girit adasına sürekli asker sevkinde bulunması ve ada üzerindeki faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni huzursuz etmiştir. Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın Girit sularından uzaklaştırılması ve adadaki eşkıyalık olayların durdurulması hakkında Almanya İmparatoru Wilhelm'e bir nota vermiştir²⁸. Nitekim büyük devletler olaya müdahale etmeye başlamıştır. İngiltere, Yunanistan'a karşı Rusya ve Fransa ile birlikte hareket ettiklerini açıklamıştır²⁹. Gazete, Osmanlı lehine alınan bu kararı onaylamıştır. Fakat Girit adası üzerinde yaşanan gelişmeler gazetede büyük yankı uyandırdığı için büyük devletlerin aldığı kararı, geç alınmış bir karar olarak değerlendirmiştir³⁰. Ancak alınan karara rağmen devletlerin bir gelişme gösteremediği gazetenin yazılarına yansımıştır.

Hamiyet gazetesi, Yunanistan'ın büyük devletlerin verdiği ültimatolara uymayacağını, Girit'ten gemilerini çekmeye niyeti olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca Yunanistan'ın davranış larının devletlerin çıkarı olup, Osmanlı Devleti'nin gözünde Yunanistan'ı tehdit eder vaziyette görünmekte olduklarına dikkati çekmiştir.

Hamiyet gazetesinde geniş yankı uyandıran Girit meselesi nihayetinde Osmanlı-Yunan muharebesine dönüşmüştür³¹ (Bkz. Ek: 3). Osmanlı-Yunan muharebesi gazetede büyük heyecan yaratmıştır. Muharebenin başlaması, gelişmesi ve sonucu bütün ayrı ntıları ile gazeteye yansımıştır. Yenişehir, Tırhala, Tırnova, Teselya, Golos, Çatalca, Velestin, Dömeke, Furka gibi muharebenin geçtiği yerlerdeki gelişmeler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Muharebe ile ilgili yazılarda sadece muharebenin gelişmesi değil, muharebe sırasında Osmanlı Devleti'nin, Yunanistan'ın ve Büyük devletlerin tutumları da objektif olarak değerlendirilmiştir.

Gazete, muharebenin sonucunu Osmanlı Devleti ve Yunanistan açısından ayrı ayrı ele almıştır. Gazeteye göre Osmanlı Devleti, savaştan maddî olarak kazançlı çıkmamış buna karşın gücünü Avrupa'ya tanıtmıştır. Balkan Hükümetleri üzerinde de nüfuz sahibi olmuştur. Yunanistan ise bu savaştan pek kazançlı çıkmamış, Teselya'nın büyük bir bölümünü Osmanlı Devleti'ne kaptırmıştır³².

II. I. III. Makedonya Meselesinin Hamiyet Gazetesinde Uyandırdığı Yankılar

Osmanlı Devleti'nin 1878 Berlin Antlaşmasından sonra Girit ve Ermeni sorunları yanında uğraşmak zorunda kaldığı bir diğer sorun Makedonya³³ olmuştur. Bulgaristan, Berlin Antlaşması ile Makedonya'yı kaybetmiştir. Fakat Makedonya, Bulgaristan için geri alınabilecek bir bölge olarak değerlendirilmiştir³⁴. Bu nedenle Bulgaristan gözünü Makedonya topraklarından bir an olsun ayırmamış ve Makedonya'yı tekrar geri almak için elinden geleni yapmıştır.

Hamiyet gazetesinin yayınlanmış olduğu dönem Makedonya'nın iyice karışmış olduğu bir dönemdir. Gazetenin Makedonya ile ilgili yazılarında Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın arasında yapılması muhtemel olan ittifaktan, Yunanistan'ın politikasından, Romanya Hükümeti'nin meseleye karışmasından ve zaman zaman meydana gelen Bulgar çete faaliyetlerinden bahsetmiştir.

Hamiyet gazetesi, Makedonya meselesine önemli bir sorun olarak bakmıştır. Bu sorunun Girit ve Ermeni sorunlarına benzemediğini belirtmiştir. Girit'in Yunanistan tarafından ilhakı söz konusu olduğu takdirde, Bulgaristan ve Sırbistan arasında yapılan ittifakın bozulacağını, Romanya'nın da meseleye dâhil olması halinde etrafın iyice karışacağını vurgulamıştır. Yunanistan'ın sürekli Slav kavimlerine rahatsızlık vermesi sonucu Slavların müdafaadan kaçınmayacaklarını ancak bir hücum gerçekleşmeden de müdafaanın imkânsız olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Sırbistan ve Bulgaristan'da bulunan Makedonya Komiteleri³⁵, Girit meselesinin sonucunu beklemeden hiçbir faaliyette bulunamayacaktır. Ayrıca *Hamiyet*, Bulgar gazetelerinin Makedonya komitelerinin ellerine silah alarak hudut üzerine yürüdükleri ş eklindeki asılsız yazılarını eleştirerek bu gazetelerin amacının Bulgaristan'ın Bâb-ı Âli ile olan münasebetlerini bozmak olduğunu da ifade etmiştir³⁶.

II. II. Hamiyet Gazetesinin Kültüre Bakış Açısı

II. II. I. Gazetenin Filibe'deki Eğitime Bakışı

Hamiyet gazetesi, eğitime önem veren bir gazetedir. Eğitimin sıkıntılarını doğrudan değinmese de içinde bulunduğu dönem Filibe'de³⁷ eğ itimin maddî olarak sıkıntılı olduğu bir dönemiydi. Bu nedenle gazete, eğitim için gerekli maddî desteğin sağlanmasını teşvik etmiş ve eğitimin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Hamiyet gazetesi, Filibe'de rüştiye (ortaokul) öğrencilerinden olan öğrencilerin başarılarını değinmiştir. Buna göre, Kız Rüştiyesi'nden Bedriye adlı bir öğrencinin yaşına göre herkesi şaşırtacak kadar büyük maharetler gösterdiğini dile getirmiş ve başarısını tebrik etmiştir. Yine Erkek Rüştiyesi'nden Osman ve 37 numaralı Ahmet ile 107 numaralı Refet adlı öğrencilerin başarılarını da değinerek, Bulgar halkının bu öğrencilere karşı duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir³⁸ (Bkz. Ek:4).

Hamiyet, Filibe Sancağı, Karlova kasabası ahalisinden ticaretle uğraşan bir kişinin vefat ettiğini ve bu kişinin eğitime 2000 frank kadar bir miktarı bağışladığını ifade etmiştir.

Bu haberiyle İslâm âleminin de milletin geleceği için önemli olan eğitim konusunda duyarlı olmaları gerektiğini dile getirmiştir³⁹.

II. II. II. Gazetede Yer Alan Edebî Eserler

1877–78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Bulgaristan’da yaşamaya devam eden Türklerin edebiyatı kendi gelenekleri ve görenekleri çerçevesinde devam etmiştir. 1878–1944 yılları arasında Filibe, Eskizağra, Sofya, Şumnu, Varna, Plevne, Razgrad, Rusçuk ve Rhova gibi yerlerde matbaalar açılmış, okul kitapları yanında şiir, roman, hikâye vs. basımına da gidilmiştir. Gazete ve dergiler de sütunlarını edebî eserlere açmışlar ve yerli Türk edebiyatının gelişmesini, yaygınlaşmasını sağlamışlardır⁴⁰.

Hamiyet, *New York Herald* gazetesinde yer alan “*Beyaz Kadın*” adlı bir hikâyeyi ve Vecihi Bey, Ebuzziyâ Sami adlı kişiler tarafından kaleme alınan romanlara sayfalarında yer vererek bu eserleri okuyucularıyla paylaşmıştır.

Vecihi Bey adlı kişinin yazmış olduğu “*Sakıb*” adlı roman *Hamiyet*’in 61. nüshasından itibaren yer almaya başlamıştır. “*Sakıb*” adlı milli romanda, fakir ve dul bir kadının çocuğu olan ve iyi bir terbiye alamayan bir gencin hayat hikâyesi anlatılmıştır. Sakıb, annesi ile sadece 8 yaşına kadar birlikte olabilmıştır. Daha annesi hayatta iken başlayan sıkıntılı günleri annesi ölünce daha da çekilmez bir hâl almıştır. Bu yaşlarda sadece yalnız kalmakla değil aynı zamanda kendine uygun bir iş bulmada da yalnız kalan Sakıb, k isa sürede pek çok iş değiştirmiştir. Bu romanda iş hayatında Sakıb’ın başından geçenler ele alınmıştır.

“*İntikam*” adlı bir başka roman Ebuzziyâ Sami tarafından kaleme alınmış ve *Hamiyet*’in 81. nüshasından itibaren verilmeye başlanmıştır. Opera tiyatrosunda oynanan bir piyesin adı olan “*İntikam*” adlı romanda, Clara isimli bir genç bayanın bu piyeste rol alan aktöre karşı ilgisi anlatılmıştır. Clara’nın “*İntikam*” adlı piyese gitme süreci ele alınmıştır. Clara’nın önce babası daha sonra yardımcısı olan Antonet adlı bir kadın ile yol boyunca aralarında geçen diyaloglar yer almıştır. *Hamiyet*, söz konusu eserin kitap şeklinde 32 sayfadan oluştuğunu belirtmiştir⁴¹.

Gazetede yer alan bir başka eser, Osman Şinasi Bey tarafından kaleme alınan “*Tarih-i Harb*” adlı eserdir. Adı geçen eserde, Yunan muharebesi öncesi de dâhil, yaşanmış siyasî olaylar işlenmiştir⁴².

Adı geçen bu romanlar gazetenin 2. ve 3. sayfalarında yer almıştır. Romanlar küçük pasajlar şeklinde verilerek, hem halka tanıtılmış, hem halkın keyifli bir zaman geçirmeleri amaçlanmıştır (Bkz. Ek:4)

Hamiyet’in 66. 67. ve 69. sayılarında “*İhtar-ı Mahsus*” başlığı altında *Hamiyet* abonelerinin söz konusu eseri kitap şeklinde istemeleri durumunda fiyatı 60 paradan Bâb-ı Âli Caddesi’nde Rauf Bey Kütüphanesi’nde Edirne’de Hüsnü Adil Efendinin kütüphanesinde Filibe’de (*Hamiyet*) idarehanesinden elde edebilecekleri belirtilmiştir⁴³.

SONUÇ

Tarih araştırmalarında yerel basın oldukça önemlidir. 25 Kasım 1896 yılında yayın hayatına başlayan *Hamiyet* gazetesi de bölge haberlerine geniş yer ayırmıştır. Bunun yanında Osmanlı Devleti’nin siyasetini etkileyen ve uluslar arası boyutlara ulaşan meseleleri de kapsamına aldığından dünya kamuoyunu da ilgilendiren bir gazetedir.

Osmanlı Devleti, Yunan bağımsızlığının ardından Yunanistan'ın Osmanlı aleyhine toprak genişletme politikası ile karşı karşıya kalmıştır. Gündemden düşmeyen ve Osmanlıyı yeni bir savaşa sürükleyen Girit meselesi ile uğraşmıştır. “93 harbi” dediğimiz Osmanlı-Rus savaşının sonucunda imzalanan Berlin antlaşması da Osmanlı için dönüm noktası olmuştur. Buna bağlı olarak Balkanlarda meydana gelen siyasi bunalım Osmanlıyı hem iç hem dış politikasında zor duruma sokmuştur. *Hamiyet* gazetesi tarafından bu sıkıntılı durum takip edilerek dile getirilmiş ve Osmanlı'nın içine düştüğü durum üzerinde hassasiyetle durulmuştur.

Hamiyet gazetesi Balkan uluslarının Osmanlı Devleti'nden koparıldığı dönemdeki siyasi olayları, çözümleri her açıdan ifade etmeye çalışmıştır.

Bununla birlikte eğitim hayatının da hasar gördüğü her açıdan anlaşılmıştır. Gazete bölge halkının eğitim açısından sıkıntısını yansıtmış, eğitimin gelişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Ayrıca kaleme alınmış romanları küçük pasajlar şeklinde sayfalarında yer vererek halka bu romanlardan haberdar ederek, bu romanların halk tarafından okumasını sağlayarak, dönemin kültürel hayatında önemli rol oynamıştır.

EKLER

Ek 1: 25 Kasım 1896 (13 Teşrîn-i Sâni 1312) tarihli *Hamiyet* gazetesinin çıkış amacının verildiği ilk nüshasının birinci sayfası.

وایکی اورونک منضم اوله چی وسایف الذکر مباحه اولان زرهیلرله فرورازورک درسامده لک اوزره منعی حرکت بولدنله قلمومات سارمن ممتدندیر .

بر مدتی بری کلبه لرین نوق مایصنور صاحب قدرت ظن ایدرک بر دلو فایرینه سیفه ماننده اولان بونان یا یقاربارلی همثالیلردن و یلرینک اولجینس اقمسین راحت ایدمه مه جکری هر کون بر صورت متضاهده کوسرتمه اولدقزی نایشلردن ، طاشقنلردن الاشیلور ، بونان حسابنده اولرق مذمش بر ضرری منج اولجینی ارمیل دانشمه ناقابل انکار بولتان همثالی - بونان عیاره سنک یغینه ظهوره کله چکنی چکن کون اینه دن شهر مزه کان دینه بین رودستونک اورده ایکن استحصالی ایلدینکی معلومات جه سندلیر .

کریستله سنک فاندو کلکسین تومیس ایچون دول سنه یئنده حصوه کان ائلاف و اتحادی جسی اولوق اوزره نالی ایدن بعضی اروپا غنیمتلی عیاره وقعه کله چکنی نأمنه جالشمه ایدرله ایکی یقین آغیرینی مظالم و اعتسافان مالونه ارتکاب ایدکلری دالمت وحشت بر و غامض اولان بونان کی عاجز بر حکومت هر یایدینک اروپا پانک ایدن اولکده پایش ودول منفه ایسه بو حدائشاس مغماسرله بالکز برابری دقه کورونشدن یشفه حال

رضی دیماش ایکن مجرد اروپا صلح و مسالمتک خلدانار اولماسی مقصد آتین کورده ایسه حقوق منتروده مه تجاوز ایدرله ستمدی به قدر صبر و سکوت ایدن هوقعتایه یونین بوله بونان ازغیرلی طرفندن وقعه کتیرله چکیده اصلا ائتباب اولیان تمسلیات و تعرضانه نظر یغیندی ایله یاقه میده چی و چونکه او حال عجزه حل اوله چی جهته هیچ بر وقت منالهدن کیرو طوریه چی یقین بخره کور قوعن صدوقوعندن ده ا توی کورمکدر .

حق حدود بونانیه عوم قونمادی مشر ادهم پاشا حضرت نرینه وریلان

غلبات فطیحه ده بونانیه جنگ وجدالی مستوجب اوله چی حالکن عساکر مقابله طرفندن اباع ایلمه مست دقت و اعتنا الله برار بونانیر طرفندن تجاوز و قوعنده بلا توقف شان و شرف عسکرینک محافظه

مسارعت اولنلنک توحید قلمسی دخی دولت همثالیتک ارتق صبر ائنگله قنار و ریدکنی آیینن آجیه کوسرتور ککی آزیه الش اولان بونانیرک مجاوز و تعطیلدن کیرو طورلمی منصور اولدینته کوره هر حالده کرب مته سنک امید اولدینتی وجهه باعلا به حل و فصل مشکل کوریلور . بونان ماندا بکشرده بولتان رنسی (فطالطین) ک طور و حرکی و مدارکات حربیه به مسارعت دخی مجاهدتک وقوعنده یشفه جه دلائل ایدن احرا ایدرله و اقصا کنه هیات و کلانسی کربد مصله سنه لغضا ایلدکلری مفراتی صافلامده و اوبایله کیمسه به معلومات ویرمانکه ایدرله (تیوق هرالده) غنیمتک

غایت متمدد بر منبع رحیمیدن استحصالی ایلدینکی جبر قنار (بورکی) جنابری مطلقا اعلان حرب ایتک طرف ناری بولدینتی شمر اولسی بونان قاره سیله هیئت و کلاسنکده آباوقه بلیسندن قورونک بکته چارمسی مجاربه تک اعلانی اعتقادده بولتمسی نائل ایدیلرسه آتندن کان دوستونک بیاناتی قبول ایتک ضروریدر .

استانبولدن ۱۷ مارت کازینیه (کان) غنیمتانه وقوع ولان اشعارده : در ارضی اختلال قومینه لب لبانیک وعد ایلدینکی اصلاحات هنوز اجرا اولمادیقندن مجله تکر ارفاق چخلره جعفرین ارضی بظرف رضاهه یلدر . مشردور ، دنیلیور .

ینه درسامدن (نان) غنیمتانه یازیلان دیگر مکتوبده : فریتونه بونان جیده سواری ایلبری ارفادی ایه ارمیلر یئنده بر مضاره و قوع ووش و عینتانه دخی عین حال ظهوره کلشدر . سوذلی بونیلور . بز بوروالدن ایلکیمسینی قوعی عظیم اولجال حالکن عد ایدنمزه ایه کده

هر حالده مباله دن عاری اولدینتی نأین ایله یلور . چونکه بورونک کربد مصله سانسرمسی طولایسیله طیارلرله سی خون افراض و مقدسی غلبانه کیش اولان بر غیر کاذب قروشک محصور حامسی اولدیننده شهید من یوقدر .

زئوده ظهوره کان مضاربه بر ایکی اسلام الله بر قاج ارضی یئنده وقعه قاش عادی و خصصی بر مانا زعه دن یشفه برشی اولدینتی همثالیات واقعه منزه آکاشلش ایکن جنرالزام مباله ایلدینکی ایشک ایچمه جیده سواری ایلبری ارفادی قاشدیریش اولسیله یئیندر بر حاحوتده می دمعلتی بولکلی ایتیمین بر حاحوتده یاراند . ارضی اختلال قومینلرک بطور

یغنه بانه اشعارده بولمیری یئنده کلیمه مصله سنک بولمیری یلریش اولمیری ایلیم اولنده بیلور . قضا همثالیلرک دفع شورش ارضیه و نمیب ایلدکلری مسلکی تجاریب واقعه زعی الله بک کوزل او کرمش اولمیری لازم کان او ارضی اختلال قومینلرک یلریش بوله دوچار فلاکت و تکلیت اولمیرنه سببیت ویرجک حالده جرأت ایچمه جکری قویاً مأمور . بوغن یشفه بک حال صلح موعوده بولمیه تماماً موقع اجراه قوریه یلمک ایچون مساعدت زمان ولهدینتی اگر چه او قومینله دوشومیه بک احوال حاضر قی تشدیر ایدمه بک قدر

یئینمز لرن ایسه کینکی کتاهلی ینه کیندی بونلرینه . قالدیکه دولت عتباته بک به قدر سوزینه صاحب و نیمه سنک معادت حالن استکمال و تأمین عتشدنه . درجه مک اولدینتی یلر بر کچی تشریک زندهن توف ایچش . نیچون اختیار ایلش اولدینتی بک قدر لای نفوس و تقاض ایلر . و الحاصل او مصیبت دلالرک دعوت نرینه ارمیلردن هیچ بر فرق ایاپات آیتیه بکجه بر ماعتاسر بر کالدر

پارسه نشر اوتان (غولوا) غنیمتلی بونانرا کتیر کونه مخصوص (استناقنری) نام و اورو بک نفر بونان عسکرینک حلالا ایدر . دن (خلوص) بو مواسک ایلدینکی

کرکیده آبلوقه ائنده ایدنلک اعلانین بر کون اول دول معظمه ابراهیلرک جزیره مذکورده صور نمذکر و یغید ایلدکلری بونان دو تاشک (خلوص) سکور زنده اجتماع ایلد جکری آتنده دینی معلومات موثومه عطقا بیان ایتدیر .

بونان قوی صبر بکستک حول حتی (آرتا) و مرکزی (کیشیم) اولوق اوزره شورا بئین روسوی لیش بلاتی آکا کوره تویب اولنش اولدینتی (فرمدیلند) بایزور .

آتنده دن (تورسورتماس دولهست) غنیمتانه جکین بر تفر اقداده شوله دینور : سکریده صلابته بونان عسکری زنده ایدنلرینک منته میده ادم ایلد جک قدر کلی ذخیه و مهمات موجوددر . قسوماکان (واصر) نحو اولغجه نمیز کیدن چکامکک خوشوین طوهری به قرانل امر اللدر . (واصو) موقع حال اوزره تطبیق حرکت ایلد جکدر . بونان افکار عومیس عتبالله حرب طرفداردر .

استناقنری ایلد قدردن بونان اردوسته اتفاق ایتک اوزره صورت حرکت نرینی بونان اول یلریمز بونانلی افراد زنده و استیجابتک (پریه) به اصل اولدقزی جهه مستحیران خصوصیمز دهر .

لوشده عوام غاره سنه لیرال قرقمسی رنجی بونان موسی (مار) قور) انکفوز سکوتک کربونان مستهسی حقدنه تمییب ایلد چی خط حرکتدن کتیدسته معلومات ورنلی - قرقمسی مانه اوله ق - طلب ایچش ایدمه حکومت بوابه برشی سولیه میده چی حوائج اللشدر . بالکز نورد (بالفور) مندر جاتیدن معلومات اصفا ایلده مه چی برمر - براتی انکفزه حکومتک دول متعنه به کوندمش اولدینتی و مذکور کور برات انکفوزک مسلکی بیلر میده چی سولیشدر .

کیزده اولدنده (طرقاقلار) - یوقاغنده و قایلر ایلنه بر منیع

Ek 2: 27 Mart 1897 (15 Mart 1313) tarihli Hamiyet gazetesinin İngilizlerin Ermeni Politikası ile ilgili haberlerinin yer aldığı sayfası.

ورده ایچون ایلک اول المانیای طرفدن
تنبهته ایتداری اولمشدر. واقعا دول
سارنده بویله دائره ایستادن
خروج ایتاشلر ایسه تکملات
مدنییه و حقوقی بویله آلمانیا
دیپلماتلری دائره تحلیکی عاقله
ایلمشدردر. بوشنده ایسه تنبته
صلح جویانه تنقلاً، متحداً انجاساز
قلمت اولدیغی تنق آتی ایچون هر درلو
ایسیره قبول ایلجیق دیکدر .

شوقانک

باب عالی ایلک اوغل متصرفلی
دائرة و وائی غنایه خیرمالداخت
ایلمکلی سرده درست ایدین
اوج اریق آتیشیق ایل خذله
مرفومه تک مسوب اولدی قری قومیت
تک ریاستده بولدی ایچون تحت
توقیه آلتان (سرکس) نام شخص
شریک استنطاق واستجواری
حکم بولش و حکما علیه دخی
جایت حکمکنده درست رؤیت
بولمشدر .

شده یه قدر وقوع بولان
استجواری ملاعین مرفومه تک
اعدامه حکوم اولجق قری اراغه
ایسوروش .
درسمات عمار مخصوصمزدن
آدیقنر مکاتب متدیده نظراً بعض

(حبت) ک ترقیقی (۴)

اینگیلی

محرری: ابوالنیر ساسی

الحسوس قهرا ککی قلب رقیق
ساحی - برقر او خیالی، اولدت
ملکانه یی ترک ایدرده فصل اوپور؟
اوپورسییه رؤیاستده ده خیالیه
انتقال ایدر، بنون اعصابی تحریک
ایدن نوای جسمانیسی آتی پروادی
تنهاییده رافاز، کندنیسک حمدی،
باع دفع کلای اولان کوچولک
یاورولریک خیالندن آیرمازا

بد خواهاک القات و نسویلاته
رغماً یا بخت سلمت سبه ایله اولیات
شاهایده امن و رفا عمومی برکال
اولدی آکلتمشدر .

لورد سالیسوری دول مظلمه
تیلج ایلجی بر طوطیه یوانشایک
دولت علیه تاوبسته مجبور اولدی
تضییات حربیهک وسائل مظلمه
ایله سورت تسویه تک حل لزومی
بیان و اگر ایجاب ایدر ایسه مراقبه
احتیاجی یوانه قبول ایتدیرملنی ایچون
انجاساز ایلجیک تدابیره انگلزمکنده
اشتراک آنامه بولدیغی ایان ایلمشدر.
لورد سالیسوریک حقایق ایزاماً
درمان ایلدیکی شو سوزلر یوان
ایلجاریه لرینک خوشنه کیتدیکندن
مشار ایله عهیده کوزلری یوموب
آغز لری اجسار ایسه هیچ کیسه
بولریک فریاد حقوق شکناه لرینه
بالمع قولاق اصافمده، لوردک
اقتاد واقعتی هر کس تقدیر
ایلمکده در!

تضییات حربیه اولدی یوانشایک
ندن اخدی طبیی بولشان مالک
انگلزمه طرفندن صورت تادیسی
تأمین ایلدی ایستدیگده آیرجیه
استجبار قلمشدر .

بعض دولت طرفندن دائیبارقه
قرائیک خاطر ایچون مسئله
پوانیاده یوان قرانله ملمات کارانه
مسک اراغه ایستلیدیکی شایع

واقعا اولیله اولدی. بر ایکی
ساعت اوپودی، اوپودی اما بومدت
ظرفنده کین دقیقه لره هر یی بر
معصومک، بر طفل بیولیک لذت
مصاحفی ایل، ملاقاتی ایل کیدی.
قهرا رؤیاستده دار ایتماندن
چیقماور ایدی!

نهایت اولدی. ساعت آتی ییچی
اوربوردی. تواتی یایق ایچون
اوپله خدمتسی چاقیردی. خدمتی
تیزک اتامسی ایله تواتی یایدقن،
آقسام تیاروب کیده کچی مزین
مشتمع البسه کیپره لک، بنون
الماسلری، بنون زینلری طاققدن
سکره خدمتی، بدرله ملاقات

اولش ایسه ده - عهد و قواعد
دولیه نظرآ - بوشایه یی صحیح کی
ناق ایلمک تمکن اولمازا .

فرانسه تک (تزد) قرون کزید
سوزلندن مفارقت ایتشدر .

غریب بر رویا

بروکسلده نشر ایدیلوب بنون
فرانسوزلک خادم مشافی اولان
(آدم بائداس بلز) غزنیسی کین
کیجه او زون غریب بر رویا کورمش،
تعییری ده او بدره میرق دهشتل بر
کایوس آتنده قالمشدر.
طوغریسی یا آحیدق، باری شونک
رؤیا اولیوب عادی بر خیالندن، بر
وهمن عبارت بولدیغی آکلانمده
اولدیجه خدمتی بولان مسلکداشمزی
آتنده قالدی کایوس اضطرار بدن
قورنارمش اولهلم دیدک. زوالی
آرقداشمز رؤیاسی ده آجیقجه
پشگاه اظهار قارینه وضع ایلده ماشده
سویله کچی سوزلری چکته چکته
پندیرمق ایچون اوقوتقله پشمز
قوجیه بریند مخصوص یازمغه مجبور
اولش!

خلاصه الخلاصه اولتی اوزره نقل
ایده کچک. با کیتزه (آدم بائداس) ک
رؤیاسی نه ایش :

«ایکی اوج ایدن بری هندستان
قلمه سنده سرزده ظهور اولان

ایده کچی، اگر وقلری مساعد
ایسه کلوب کندیلری تصدیق
ایلیه کچی سولدی.
یش دقیقه سکره کن بدرینک
اوپله اوشاشی موسیول قونک
مادموالز چایلری تکلمه اولدیغی
مراسم مخصوصه ضحک افراسیه
قهرا یه تیلج ایلدی.

قهرا شوخه، لوندانه بر طوره
دائرة سندن چیقاری بدرینک دائره
سنة کیدی. قوت توبیه بیوک بر
سالونده او طوریور، آقسام چیقان
غزینلردن بری اوقویور ایدی.
کریمه سنک رودنی کورجیه
غزنی یی یاندمک، ماسه تک اوزرینه

اغتشاشات مؤلمک مشوقی، مسی
دولت علیه تنبیه ایش ا کردولت
تنبیه هندستان اعالی اسلامیه
بر نظر دیکرله بانسه ایش، قلمه
مذکورده اغتشاشدن کوچک بر
اثریله کورلسی عیدم الاختال ایش!

شونلر طولوسی بند مخصوصه
ایما ایدین رؤیایک، دها طوغریسی
خیال خامک خلاصه سی ایشته شو
برقاج سوزدن عبارتدر .

(آدم بائداس بلز) رفیقنر
بیانات واقعه سیله اوله بر کرداب حق
خیالاته طالش اولدیغی آکلانویورک
بوحالی آتک جدیدت مسلیکه هیچ ده
متناسب بولمدهق .

(آدم بائداس) اولا شوراسی
ییلدی ایلدی که هندستان اغتشاشاتی
خارج بر دولتک اغراسی، تشویقی
ایله حصول بولش بری اولیوب
بلکه سزلردن بری هندستان اهالی
مختلفه سنک حکومت علیه یه قاری
بسیلکلی حش خصوصتک نتیجه
طبیعی سیدر .

تایاً تأس ایشدیکی بدی بوز
سندن بری ا ک یقین بر قومشوسی
بولان حکومتک اومورنه واهالیسک
میشته بیله بر نظر تحس عطف
ایتمک تنزلده بولشاش اولدی
تاریخاً مثبت اولان دولت غنایه
ممالکندن یکجیره کیلومتر اوزاقده کی

فریاد بولتی سندالیه سنک اوستده
طوغریلدی. مشاققه بر وضع ایل:
— وای قرم! سنیمیک؟ بویه
سوسل ها! ترمه کیدیورز باقم؟
نهوار؟ برسورامی، برابومی، بوقسه
بردوکومی واره؟
دیدي. قهرا بو سؤالره هیچ
اهمیت ورمیور کی کورنینه ک
طوغریجه بدرینک اوکنه کیدوب
اختراککارانه بر طوره لیلی اوپدی.
سکره راست کله بر قونق سندالیه
سنه او طوره رق بدرینک سؤالرینه
جواب اولتی اوزره دیدی که:

— پدرم ا یلیبوردی سکر؟
سزده سخر ورمیدیلری؟ بن خدمتی یه

TABLOLAR

Günler	Sayılar
Pazartesi	2, 24, 26, 31, 47
Salı	29, 34, 45
Çarşamba	19, 20, 32, 43, 48
Perşembe	1, 4, 22, 30
Cuma	12, 17, 21, 23, 50
Cumartesi	25, 38, 41, 46, 49
Pazar	9, 18, 28, 44, 55

Tablo 1: Gazetenin mevcut olan sayılarının çıkmış olduğu günler

Gazetenin Dağıtım Yeri	Sayılar
Der-saâdette Sirkeci'de İzmir Hoteli Müdürü Ahmet Efendi Şubesi	1.-4.
Bâb-1 Âli Caddesi'nde Musavver Malumat Kütüphanesi	9.
Der-saâdette Bâb-1 Âli Caddesi'nde 50 Numaralı Musavver Malumat Kütüphanesi	12.
Der-saâdette Bâb-1 Âli Caddesi'nde 52 Numaralı Musavver Malumat Kütüphanesi	17.-50.
Der-saâdette Bâb-1 Âli Caddesi'nde 32 Numaralı Rauf Bey Kütüphanesi	55.-58.
Der-saâdette Bâb-1 Âli Caddesi'nde 40 numaralı "Şems" Kütüphanesi	88.-95.

Tablo 2: Gazetenin dağıtım yeri ve burada dağıtılan sayılar

Haber Başlıkları	Haber Sayısı
Siyasî	39
Dâhilî Haberler	46
Haricî Haberler	5
Şûnât	40
İlanat	12

Tablo 3: Gazetede yer alan haber başlıkları ve toplam haber sayısı

NOTLAR

¹ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995, s. 97.

²Tarla (1880), Bulgaristan Resmi Gazetesi Tercümesi (1880-1882), Hilâl (1884-1889), Dikkat (1884-1888), Çaylak (1884-1885), Balkan (1885-1886), Varna Postası (1887), Serbest Bulgaristan (1887), Bulgaristan (1888), Başlangıç (1888-1889), İttifak (1894-1908), Sebat (1894-1895), Gayret (1895-1897), Bedreka-i Selamet (1896), Muvazene (1896-1905), Emniyet (1896-1908), Şems (1896-1907), Sada-i Millet (1897), Sada (1897), Resimli Emniyet (1897-1898), Hamiyet (1897-1898), Doğru Yol (1898), Mecra-i Efkâr (1898-1907), Nadas (1898), Balkan (1898), Malumat (1898-1908), Islah (1899-1902), Kamer (1899-1908), Müsademe-i Efkâr (1899-1901), Müdafaa-i Hukuk (1901-1905), Rağbet (1902-1904), Le Courrier des Balcans (1903-1908), Uhuvvet (1904-1908), Temaşa-i Esrar (1904-1906), Efkâr- ı Umumiye (1904-1905), Rumeli Telgrafları (1905-1906), Şark (1905), Ahali (1905-1908), Tuna (1905-1910), Feryad (1905-1907), Temaşa-i Efkâr (1906), Balkan (1906-1912), Rumeli (1906), Şark Muhbiri (1907), Bkz. Bilal, N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 307.

³İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda bulunan ve 1-95 arası sayı olarak yayınlanan gazetenin 3-5-6-7-8-10-11-13-14-15-16-27-33-35-36-37-39- 40-42-51-52-53-54-60-65-68-70-71-72-74-75-76-77-78-79-80-83-84-86-87-89-90-91-92. sayıları eksiktir.

⁴Mehmet Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da 120 Yıllık Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul 1990, s. 22.

⁵*Hamiyet*, 13 Teşrin-i Sâni 1312 (25 Kasım 1896), nr. 1, s.1.

⁶Bazı ülkelerde (Fransa, Belçika, İsviçre, Lüksemburg, Lienchstein, Monaka Prenslüğü, Haiti) kullanılan ve başlıca para biriminin 1/100'üne eşit olan küçük para birimi. Bkz. Meydan Larousse, *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, C. 17, (Basım Yeri Yok) 1992, s. 306.

⁷*Hamiyet*, 13 Teşrin-i Sâni 1312 (25 Kasım 1896), nr. 1, s. 1.

⁸*Hamiyet*, 17 Kanun-ı Sâni 1312 (29 Ocak 1897), nr. 12, s. 1.

⁹*Hamiyet*, 14 Mayıs 1313 (26 Mayıs 1897), nr. 48, s. 4.

¹⁰*Hamiyet*, 17 Mayıs 1313 (27 Mayıs 1897), nr. 49, s. 4.

¹¹*Hamiyet*, 31 Mart 1312 (12 Nisan 1897), nr. 31, s. 4.

¹² Vecihi Bey, *Hamiyet* gazetesinin 61. nüshasından itibaren “*Sakıb*” adlı romanı kaleme alan kişidir. Romanda fakir ve dul bir kadının çocuğu olan ve iyi bir terbiye alamayan gencin hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Bkz. *Hamiyet*, 3 Temmuz 1313 (15 Temmuz 1897), nr. 61, s. 3.

¹³Bilal N. Şimşir, *Osmanlı Ermenileri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 24.

¹⁴İdris Bal-Mustafa Çufalı, *Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, s. 236.

¹⁵*Hamiyet*, 15 Mart 1313 (27 Mart 1897), nr. 25, s. 3.

¹⁶*Zeytun*'da meydana gelen Ermeni isyanları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Latif Dinçaslan, *Zeytun ve Çevresindeki Ermenilerin İsyancıları (1895-1922)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2006.

¹⁷ Ayıntab'da meydana gelen Ermeni isyanları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ziya Ediz, *1895–1896 Ermeni İsyancıları ve Bu İsyancıların Bastırılmasında Redif Taburlarının Rolü*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2009.

¹⁸ *Hamiyet*, 15 Mart 1313 (27 Mart 1897), nr. 25, s. 3.

¹⁹ *Hamiyet*, 15 Mart 1313 (27 Mart 1897), nr. 25, s. 3.

²⁰ *Hamiyet*, 15 Mart 1313 (27 Mart 1897), nr. 25, s. 4.

²¹ *Hamiyet*, 15 Mart 1313 (27 Mart 1897), nr. 25, s.3.

²² William Edward Gladstone, İngiliz devlet adamıdır. 1832'de Muhafazakâr Partiden mebus çıkmış, Peel kabinesinde ticaret dairesi başkanlığında (1843–1845), sömürgeler bakanlığı müsteşarlığında (1845–1846) bulunmuştur. Kırım Harbini onaylamaması üzerine görevinden çekilmiştir. Liberaller tarafına geçerek 1859'da yeniden Maliye Bakanlığı'na getirilmiştir. 1865'te Avam Kamarası başkanı olmuştur. 1866'da seçimler konusundaki reformlarının yapılmaması üzerine görevinden ayrılmıştır. 1868'de Liberallerin seçimleri kazanması ile başbakanlığa getirilmiştir. Bu sırada Anglikan kilisesinin İrlanda'da Anayasa hukukuna dayanan imtiyazlı durumuna son verilmesini, bir İrlanda anayasasının hazırlanmasını, eğitim mecburiyetinin kabulü, orduda bazı reformların uygulanmasını sağlamıştır. Dış ilişkilerde yumuşak ve barışçı politika gütmesi eleştirilere neden olmuş ve başbakanlıktan istifa etmiştir. Ancak 1880–1885 sırasında Liberallerin zaferi ile ikinci, 1886'da ise üçüncü kez başbakanlığa getirilmiştir. 1892'de dördüncü ve son defa başbakanlığa getirilen Gladstone 82 yaşını aşmıştır. Bkz. *Türk Ansiklopedisi*, “Gladstone”, C. XVII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969, s. 396.

²³ *Hamiyet*, 25 Eylül 1313 (7 Ekim 1897), nr. 93, s. 2–3.

²⁴ Girit'te meydana gelen isyanların önü alınmaz bir hâl almıştır. Bu isyanlara İngiltere ve Rusya gibi Avrupa devletleri müdahale etmeye başlamıştır. Bu durumu iç işlerine müdahale olarak değerlendiren Bâb-ı Âli sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa'yı Ada'ya göndermiştir. Ada'da durum değerlendirmesi yapan Ali Paşa Ada'ya özerklik verilmesi taraftarı olmuş ve bu konuda bir proje hazırlamıştır. Böylece “*Girit Vilayet Nizamnamesi*” hazırlanmış ve bununla Ada'da Hıristiyanlara geniş haklar tanınmıştır. Ancak bu nizamname isyanları durduramamış, Ada üzerinde sükûnet sağlamamıştır. Bunun üzerine Bâb-ı Âli bu defa Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı Ada'ya göndermiştir. Böylece Halepa'da Rumların temsilcileri ile 25 Ekim 1878 tarihinde “*Halepa Sözleşmesi*” imzalanmıştır. Nevar ki bu sözleşme de Ada'da sükûneti sağlayamamıştır. Bkz. Ayşe Nühket Adıyeye, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896–1908)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 23–28

²⁵ *Hamiyet*, 14 Şubat 1312 (26 Şubat 1897), nr. 17, s. 2.

²⁶ Asıl adı Filiki Eterya olan cemiyet, 1894 yılından itibaren Etniki Eterya Cemiyeti olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Filiki Eterya Cemiyeti, Nikolas Skouphas, Emmanuel Ksanthos ve Anastasyon Çakalof adlı ikisi Rum, biri Bulgar üç tüccar tarafından 1814 yılında Odesa'da kurulmuştur. Amacı Rumları Osmanlı yönetimine karşı ayaklandırmaktır. Bkz. Zekeriyâ Türkmen, “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyancını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821–1869)”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 222; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1984, s. 50.

²⁷ *Hamiyet*, 5 Temmuz 1313 (17 Temmuz 1897), nr. 62, s. 4.

²⁸ *Hamiyet*, 19 Şubat 1312 (3 Mart 1897), nr. 19, s. 3.

²⁹ *Hamiyet*, 16 Şubat 1312 (28 Şubat 1897), nr 18, s. 4.

³⁰ *Hamiyet*, 19 Şubat 1312 (3 Mart 1897), nr. 19, s. 3.

³¹ Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a savaş açmasının sebebi görünürde Yunanistan'ın sınırlarda yapmış olduğu tecavüz hareketleri olsa da savaşın gerçek ve tek nedeni “*Girit*” tir. Bkz. Adıyeye, *a.g.e.* s. 185.; Metin Hülagü *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897Osmanlı-Yunan Savaşı*, Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 31, Kayseri 2001, s. 86-87.

³² *Hamiyet*, 21 Temmuz 1313 (2 Ağustos 1897), nr. 69, s. 2.

³³ Makedonya terimi, Berlin Kongresi'nden sonra Balkanlılar tarafından kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise “Rumeli” olarak adlandırılan bu topraklar Selânik, Manastır ve Kosova vilayetlerini kapsamaktadır. Makedonya sorunu ise 1878 Berlin Antlaşması başlamıştır. Berlin Antlaşması ile Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Söz konusu Antlaşma ile “*Büyük Bulgaristan*” fikri bir hayal haline gelmiştir. Antlaşmanın 23. maddesi ile de Makedonya vilayetlerinde Avrupa Devletleri'nin denetiminde reform yapılması düşünülmüştür. Bulgaristan ise Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra yayılcı bir politika takip etmiştir. Bulgaristan'ın yayılcı politikası ve Makedonya'nın stratejik ve ekonomik açıdan özellikleri, Sırbistan, Yunanistan ve Romanya Hükümetlerini de karşı karşıya getirmiştir. Bkz. Bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s. 580–581.

³⁴ Gül Tokay, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903–1908)*, AFA Yayınları, İstanbul 1996, s. 31.

³⁵ İlk Makedonya Komitesi 1890'da Sofya'da kurulmuştur. Makedonya Komitesi, Makedonya'dan Bulgaristan'a göç eden Bulgarlara yardım yapmak amacıyla kurulmuştur. Fakat kısa sürede teşkilâtını genişleterek siyasi bir karakter kazanmıştır. Böylece ilk olarak Makedonya'nın muhtariyetini ikinci olarak da Bulgaristan'a ilhakını başlıca faaliyet konusu olarak kabul etmiştir. Gizli çalışan komite, resmi makamlar tarafından da teşvik görmüştür. Kabul ettiği başlıca usul, Makedonya'nın asayiş ve huzurunu kaçırmaktır. Bu düşüncesi ile eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuştur. Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 151–152.

³⁶ *Hamiyet*, 26 Şubat 1312 (10 Mart 1897), nr. 20, s. 2–3.

³⁷ Beş kaza zaman zaman sayısı değişen on kadar olan nahiye ve birçok köyden oluşan Filibe şehrine Türkler “*Filibe*”, Bulgarlar “*Plovdiv*” olarak adlandırmışlardır. Bu büyük yerleşim merkezine, Batılılar imar edicisinin adına izafetle “*Philippolis*” adını vermişlerdir. Türkler bu şehri fethedince önceleri şehrin adını “*Filipo*”, “*Filbu*” şeklinde daha sonra da “*Filbe*” ve “*Hülbe*” diye telaffuz etmişlerdir. 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşından önce Filibe tam bir Türk şehri olarak yaşayan ve dış görünüşü, iç bünyesi halkının kılık kıyafeti ile bir Anadolu şeklinden farksızdır. Şehrin ortalama nüfusu 40–50 bin civarında olduğu için büyük şehir sayılmakta ve nüfus yoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır. Bkz. Ramazan Aydın, *Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri (1883–1885)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2009, s. 18.

³⁸ *Hamiyet*, 3 Temmuz 1313 (15 Temmuz 1897), nr. 61, s. 2.

³⁹ *Hamiyet*, 17 Temmuz 1313 (29 Temmuz 1897), nr. 67, s. 2.

⁴⁰ Memişoğlu, *a.g.e.*, s. 171. ; Hayriye S. Yenisoy, “Bulgaristan Türk Edebiyatına Bir Bakış”, *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 417.

⁴¹ *Hamiyet*, 11 Eylül 1313 (23 Eylül 1897), nr. 88, s. 4.

⁴² *Hamiyet*, 14 Temmuz 1313 (26 Temmuz 1897), nr. 66, s. 4.

⁴³ *Hamiyet*, 14 Temmuz 1313 (26 Temmuz 1897), nr. 66, s. 1.; *Hamiyet*, 17 Temmuz 1313 (29 Temmuz 1897), nr. 67, s.1.; *Hamiyet*, 21 Temmuz 1313 (2 Ağustos 1897), nr. 69, s. 1.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayın

HAMİYET (1896–1897)

I. Kitaplar

ACAROĞLU, Mehmet Türker: (1990) *Bulgaristan’da 120 Yıllık Türk Gazeteciliği (1865–1985)*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti.

ADIYEKE, Ayşe Nükhet: (2000), *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896–1908)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

ARMAOĞLU, Fahir: (2003), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)*, Ankara, Alkım Yayınevi.

AYDIN, Ramazan: (2009), *Hilâl Gazetesine Göre Şarkî Rumeli Türkleri (1883–1885)*, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BAL, İdris, Çufalı, Mustafa: (2003), *Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

HÜLAGÜ, Metin: (2001), *Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No:31.

KARAL, Enver Ziya: (1995), *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, Ankara, Türk Tarih Kurumu.

KOCABAŞ, Süleyman: (1984), *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul, Bayrak Yayıncılık.

MEMİŞOĞLU, Hüseyin: (1995), *Bulgaristan’da Türk Kültürü*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

ŞİMŞİR, Bilal N.: (1986), *Bulgaristan Türkleri*, İstanbul, Bilgi Yayınevi.

_____; (1986), *Osmanlı Ermenileri*, İstanbul, Bilgi Yayınevi.

TOKAY, Gül: (1996), *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903–1908)*, İstanbul, AFA Yayınları.

II. Makaleler

Meydan Larousse, (1992), “*Santim*”, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. 17, (b.s.y. yok), s. 306.

Türk Ansiklopedisi, (1969), “*Gladstone*”, C. XVII, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, s. 396.

TÜRKMEN, Zekeriya: (2002), “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821–1869)”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 12, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 219–244.

YENİSOY, Hayriye S., (2002), “Bulgaristan Türk Edebiyatına Bir Bakış”, *Türkler*, C. 20, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 417-423.